

ANMELDELSE

KRIGSFORTÆLLINGER MED SLAGSIDE

Albert Scherfig, Charlie Krautwald, Daniel Madsen og Nadia Zarling:

Brødrene Nielsen – Breve fra Den Spanske Borgerkrig.

København: Forlaget Nemo 2014, 359 s., ill. Hardcover, ISBN 9788792880024

Af Iben Bjørnsson

B*Brødrene Nielsen – Breve fra den spanske borgerkrig* er første udgivelse fra det nye forlag Nemo. Bogen bygger på brevvekslinger mellem de første danske Spaniensfrivillige, de tre brødre Kai, Aage og Harald Nielsen, og deres familie. Forfatterne er her kommet i besiddelse af et helt enestående kildemateriale. At de vælger at dele det med os andre kan man kun være begejstret for.

Brevene er gengivet i deres helhed (enkelte dog udeladt pga. gentagelser) og får lov at stå for sig selv, hvilket undertegnede også er begejstret for. De er opdelt i tematisk-kronologiske kapitler og ind imellem har forfatterne indsat kort over fronterne og tekst om krigen, brødrenes færden og politiske forhold. En god service for den, som ikke er helt hjemme i krigen gang og geografi. Sidst får man et kapitel om brødrenes aktiviteter under besættelsen, hvilket både fungerer godt som epilog og som understregning af, at brødrene oplevede deres kamp mod den tyske værnemagt som en fortsættelse af den antifascistiske kamp i Spanien.

Der er valgt en populærhistorisk formidlingsform, og bogen er lækkert layoutet, gavmildt illustreret og kronologisk opbygget. Forfatterne lover i introduktionen en "vekslen mellem krigen i al dens barske gru og hverdagslivets trivialiteter" (s. 11) – og leverer. Det fungerer godt at sætte tingene på spidsen, mens der gives et indblik i brødrenes bagland. Bogen er læsevenlig og godt opbygget, med sans for,

hvornår der skal zoomes ind og ud. Der er en god vekslen mellem brødrenes breve og forfatterernes afsnit, som giver en god sammenhæng og et godt *flow*. Man er underholdt fra start til slut.

Af og til forfalder forfatterne til nogle, i undertegnede øjne, lidt banale dramatiseringer – ; undertegnede kan f.eks. godt undvære omtale af døden som "den ultimative pris" (s. 11) – men det er jo en smagssag hvor meget af den slags man er til; Og så er der af og til nogle lidt spøjse formuleringer og et særegent sprogbrug. Man kunne f.eks. godt være foruden slangbetegnelser såsom "hippo" (s. 324), der leder tanker hen på en flodhest, når der menes værnemagts hjælpepoliti, HIPO-korps (Hilfspolizei). Man kan også stille spørgsmålstegn ved om sabotage bliver "professionel" fordi man får fat i sprængstof (s. 311). Som udgangspunkt er det dog en underholdende, læse- og anbefalelsesværdig udgivelse, som giver et godt indblik i tankegangen hos de folk der tog af sted for at kæmpe i et fremmed land.

Når alle disse rosende ord er afleveret, kommer vi dog ikke uden om at bogen har en betydelig politisk slagside: der er tale om en (næsten) ensidig heltefortælling. Forfatterne har, i deres egne tekstafrsnit, ofte direkte overtaget brødrenes kommunistisk-ideologiske terminologi. At støtte Folkefronten er f.eks. at "solidarisere sig med" den. (s. 29). Et andet eksempel er gen-

tagne benævnelser af militært materiel som "fascistisk". En kampvogn kan i sagens natur ikke være fascistisk. Men det kan den i brødrene Nielsens breve, og dermed også i bogen. Ligeledes er det problematisk, at forfatterne nærmest konsekvent kalder Francos tropper for fascister, når de selv er inde på, og flere gange understreger, at der var tale om bl.a. lejesoldater fra Marokko og tvangsdiskrevne italienere, som ikke ønskede at være i krig i et fremmed land. At kalde dem alle fascister er måske effektivt, men forfladigende. Og let forvirrende, når man umiddelbart efter får at vide, at mange af dem deserterede eller sågar var lettede over at blive taget som krigsfanger (f.eks. s. 147-148). Det er sproglige modsætninger, som brødrene Nielsen måske ikke gjorde sig klart, når de skrev hjem til familien. Men det ville være rart, om forfatterne kunne hæve sig op over dem.

Et andet problem er bogens decideret fejlagtige oplysninger. Et par eksempler: 1) De kommunistiske RFO'er (revolutionær fagoppositioner) samarbejdede helt sikkert *ikke* med Hedtofts Matteottifond (s. 44). Hedtoft, som stiftede fonden, afskyede kommunister som ingen anden. Til gengæld var det et mål blandt kommunister at skabe "enhedsfront" og promovere samarbejde mellem de to organisationer, noget som Socialdemokratiet ganske afviste – så det er formentlig fra kommunistisk side, at forfatterne har den vildfarelse. 2) Nielsen-brødrenes far kom i fængsel for at "generobre" hjem som fattige familier blev smidt ud fra. Forfatterne konkluderer at "sådan var det at være politisk aktiv." (s. 38) Men det var det altså ikke, medmindre ens politiske aktivitet var ulovlig, uanset hvor retvis den kunne synes, og sådan ville det også være i dag.

Disse faktuelle fejl (slutninger) om forhold jeg kender til, gør at jeg har svært ved at tage oplysninger om forhold jeg ikke kender til, for gode varer. Sådan skulle det jo helst ikke være. En del af problemerne kan udspringe af den litteratur, forfatterne supplerer deres kilder med. De henviser bl.a. til Leo Karis udgivelser om

den spanske borgerkrig, men Leo Kari var selv Spaniensfrivillig, og der er ikke noget der tyder på at forfatterne tager dette i betragtning når de (ukritisk) refererer hans fremstillinger. Heller ikke den kendte kommunistiske advokat Carl Madsens udgivelser, som der også henvises til, ser ud til at være underlagt nogen større grad af kritisk stillingtagen.

Sprækker i heltefortællingen får vi altså ikke fra forfatterens side – til gengæld aner vi dem i brødrenes egne breve, hvor det bliver rigtig interessant, når f.eks. Harald tvivlende skriver hjem at det er vigtigt for ham at vide, om forældrene støtter brødrenes færd (s. 99). Og det gør de, selvom det savn og den kvide moderen giver udtryk for, godt kan få en til at tvivle. Brødrene ender endda med at desertere (som mange andre), til nogen fortørnelse for deres spanske værter (s. 250), men med forældrenes støtte og opmuntring. Som årsag angives hjemve og dårlige nerver – så international solidaritet trumfer altså ikke alt.

Det er ikke fordi der ikke findes et par forsøg på at dele sol og vind lige – f.eks. nævner forfatterne, at Socialdemokratiets fjendtlighed overfor kommunisterne kunne skyldes at de indtil for ganske nylig (1935) blev kaldt for "socialfascister" (s. 172, 310.) Men den hadefulde konflikt mellem Socialdemokratiet og DKP bliver aldrig uddybet og forsøgene på at repræsentere "de andres" synspunkt bliver aldrig seriøse. Forfatterne *har* valgt side: kommunisterne var "good guys". Og det er synd, for heltene er udmærket i stand til at tale for sig selv – Stauning bliver f.eks. både kaldt "skægabe" og "fascist" og lovet "den første Kugle" i brevene hjem. (s. 172, 184).

Ved at forfatterne ikke nærmer sig den konflikt, som gjorde, at Stauning fik så hårde ord med på vejen, nærmer de sig heller ikke dens internationale ophav og aspekter, herunder den kommunistiske bevægelses blinde loyalitet over for Sovjetunionen, eller strategi-konflikten i den spanske folkefront, der sågar bidrog til at anarkister sendte frivillige hjem igen! (s. 57)

Forf. derimod skriver sig direkte op imod andre, som mener at denne splittelse var den afgørende årsag til nederlaget. Her mener forfatterne at det var militær underlegenhed som først og fremmest var udslagsgivende. (s. 24). At være uenig med dele af den eksisterende forskning på området er der intet galt for, men det kunne nok have tålt en nærmere begrundelse, og ikke mindst en uddybning af det område som andre forskere altså lægger så stor vægt på. I stedet kan vi forstå, at det er ren idyl når de forskellige politiske fraktioner under hver deres fane graver skyttegrave side om side. For "alle geværer er rettet mod den fælles fjende" (s. 69).

Manglen på sans for denne konflikt fører til adskillige, indignerede betragtninger om hvor uretfærdigt de Spaniensfrivillige blev behandlet, uden egentlige forsøg på at forstå, endsige forklare, hvad årsagerne kunne være. Det er såmænd ikke fordi man ikke kan tage stilling til det hensigtsmæssige i at (forsøge at) bekæmpe Franco-fascismen, eller kritisk diskutere den hjemlige modstand, men når forfatterne selv bebrejder danske politikere og opinionsdannere, at de var mere interesserede i at "forhindre og straffe" spaniensfrivillige (eller rettere, kom-

munister), end at forsøge at forstå dem (s. 9), kunne de måske, meget apropos, kaste lidt lys over, hvorfor det forholdt sig sådan. Vi får at vide, at kommunister blev anset for fantaster og politisk ekstreme (s. 9). Sandt – men kunne der være grunde hertil?

Parallellerne til i dag er åbenlyse, og kunne give anledning til interessante diskussioner om, at den enes frihedskæmper er den andens terrorist, hvorvidt en (god) sag kan forplumres ved at der blandes storpolitik ind i den, eller slet og ret om, som forfatterne selv efterlyser, hvad der får folk til at tage af sted og deltage i væbnede konflikter udenfor deres eget lands grænser.

Forfatterne reducerer dog diskussionen til: "Med hvilke midler har et lands [hvilket land? Spanien? Danmark? Sovjetunionen?] borgere ret eller pligt til at sætte sig ud over lovgivningen for at bekæmpe undertrykkelse og demagogi." (s. 9) Det handler om godt og ondt. Om international solidaritet. Færdig arbejde.

Alt i alt anbefales bogen til læsning – den præsenterer et enestående kildemateriale, den er interessant, underholdende og en visuel fornøjelse. Blot må man væbne sig med tålmodighed og bære over med slagsiden.

ANMELDELSE

KLASSEBEGREBETS GENKOMST

Gitte Sommer Harrits:

Klasse – en introduktion.

Hans Reitzels Forlag 2014, 282 s., ISBN:139788741255736

Af Rune Møller Stahl

Klassebegrebet har fået en lille renaissance i de seneste år. I løbet af 90'erne og 00'erne var det populært i såvel den offentlige debat som i forskningsverdenen at betragte spørgsmålet om klasse som lidt støvet, og irrelevant i forhold til at beskrive de moderne samfund. Noget tyder imidlertid på, at det er ved at vende, med populære bøger som Rune Lykkebergs *Kampen om Sandhederne* (2008) og Lars Olsens og Niels Plougs m.fl. *Det danske klasse-samfund* (2012), der eksplicit bruger klassekategorier.

Denne fornyede interesse for klassebegrebet er imidlertid kommet med en betydelig uklarhed. Økonomiske klassesdelinger blandes sammen med kulturelle og etniske forskelle, og der er langt fra klarhed over hvad folk taler om, når der refereres til "elite" eller "underklasse". Derfor rammer Gitte Sommer Harris på et tørt sted med sin nye bog *Klasse – en introduktion*. Bogen rummer en introduktion til den klassiske og nyere teori om klasser indenfor samfundsvidenskaben, hvor vægten især er lagt på den teoretiske diskussion om klasse indenfor sociologien, opdelt i hhv. en marxistisk, en weberiansk og en durkheimiansk tradition.

Fokus – på tværs af disse traditioner – er især på spørgsmålene om mekanismerne bag social stratifikation og om hvordan man skal forstå de forandringer i klassestrukturerne, som er fulgt i kølvandet på det stigende uddannelsesniveaue og opkomsten af den nye middelklasse i det 20.

århundrede. Bogen formår her at give et klart og letforståeligt overblik over den teoretiske diskussion om klassebegrebet, som den har udfoldet sig fra den tidlige sociologi til og med Bourdieu. Et overblik, som er relevant for såvel professionelle som lægfolk med interesse i området.

Bogen rummer også en række kapitler om empiriske klassestudier med en diskussion af hvordan de forskellige teoretiske skoler er blevet omsat til praktisk socialforskning, og om nyere appliceret dansk klasse- og stratifikationsforskning. Her er hovedvægten lagt på spændingen mellem det fokus på økonomi og ressourcer, som har præget den traditionelle marxistiske og weberianske klasseanalyse, og så de nyere klasse-teorier, med især Bourdieu, der også inddrager aspekter af kultur og livsstil.

Det klare fokus på den sociologiske tradition, som giver fremstillingen en klarhed og sammenhæng, giver imidlertid også nogle begrænsninger for bogen – især når det kommer til den manglende opmærksomhed på klassers rolle indenfor den økonomiske tænkning og på spørgsmålet om eliten og overklassens rolle.

Bogen starter med et statement om, at "det er først med den sociologiske videnskab at klasser for alvor bliver genstand for systematisk tænkning og analyse" (s 11). Men dette er simpelthen ikke korrekt. Den klassiske politiske økonomi efter Adam Smith, dvs. den økonomiske mainstream opkomsten af neoklassiske

økonomi i slutningen af 1800-tallet, havde klasse som en hel central kategori. Ricardo står især med en økonomisk teori, som var næsten udelukkende båret af ressourcefordeling mellem tre klasser, kapitalister, arbejdere og bønder. Det er denne tradition, som en forfatter som Piketty skriver sig ind i, med analyser af indkomster og ulighed hvor fordeling mellem arbejde og kapital er en centralt forklarende variabel. Ligeledes er der indenfor den marxistiske tradition en stærk tradition for at anvende klasse som basis for bredere politiske økonomiske analyser, som det f.eks. er tilfældet hos David Harvey eller i Dumenils og Levys analyser af neoliberalismen og den nuværende

krise. Selvom en bog altid er nødt til at tage fra- valg, så giver den sociologiske bias et lidt skævt billede, hvor især store dele af den “durkheimianske” tradition virker lidt påklistret.

Dette skal dog ikke skygges for, at der er tale om en velskrevet og i det store hele vellykket introduktion til de væsentlige debatter i moderne klasseforskning. En introduktion, der overbevisende argumenterer for klassebegrebet som brugbart og produktivt begreb i samfundsforskningen. Man kan kun håbe, at bogen bliver udbredt nok til at leve op til sin ambition: At skabe klarhed over, hvad det præcis er, der bliver talt om, når klasser og klassesdeling inddrages i den offentlige debat.

ANMELDELSE

KLOGE HÆNDER – EN DEBATBOG I EN AKADEMISK TIDSALDER

Mattias Tesfaye:

Kloge hænder – et forsvar for håndværk og faglighed.

Gyldendal 2013. 186 s., ISBN 9788702150797

Af John Juhler Hansen

På omslagets bagside står der: “Danmark bliver dummere og fattigere uden godt håndværk og en stærk faglighed. Derfor bør samfundet respektere og udvikle den viden der ligger gemt i de kloge hænders praktiske arbejde. Mattias Tesfaye tager læseren med på en indsigtsfuld tur i de kloge hænders historie og deres afgørende betydning for et moderne, innovativt og retfærdigt samfund.”

Forfatteren uddyber sin mening med “Kloge hænder” i en pressemeddelelse fra forlaget: “Håndværk er en særlig form for viden. En anden form end boglig viden. Og der er brug for begge dele, for et samfund kan ikke gå på

ét ben. Med min bog vil jeg gerne være ambassadør for det praktiske arbejde. Håndværket trænger til, at nogen råber ud fra hustagene til dem, der dukker sig, fordi de går på teknisk skole: “Du er god nok”. For vi får et usundt samfund, hvis en håndværker ikke vil anbefale sit fag til nogen og slet ikke til sine børn.”

Som udlært murer har forfatteren et indgående kendskab til sit emne. Han beklager, at dansk prestigebyggeri bedømmes på idéen bag huset, udsigt og æstetik. Som arkitekt Bjarke Ingels prestigebyggeri, 8-tallet på Amager, der modtog masser af priser. Men at der ved en alternativ bedømmelse på foranledning af fagfor-

eningen 3F, blev den håndværksmæssige kvalitet bedømt af en bygningsnedker og en murersvend. De konstaterede vandskader, skimmelsvamp, sjuksket montage og en generel anvendelse af dårlige løsninger. Forfatterens konklusion lyder: "De mange priser til boligkomplekset på Vestamager station er afslørende for vores tid. De fortæller nemlig de kommende generationer, hvad vi værdsætter i denne periode af de skandinaviske folkeslags historie."

Bogen består af 21 kapitler, som fører læseren gennem temaet, de "kloge hænder" og forslag til, hvad der kan styrke samme. Kapitel 1 omhandler emnet "tavs viden" og Tesfaye indleder kapitlet med fortællingen om den berømte violinbygger Stradivari. Også hans to sønner blev udlærte violinbyggere, således at de efter faderens død (i 1737) overtog faderens violinbyggeri. Men da sønnerne ikke inden havde formået at lære den særlige håndværksmæssige viden bag en stradivarius, gik familieværkstedets hemmelighed bag violinernes specielle klang tabt.

Et par sider længere fremme kommer et mere nutidigt eksempel. Hverken på biblioteket, hos google eller i andre samlinger af skriftlig viden, kan man få viden om det at skulle lære at cykle. Tesfaye skriver: "At holde balancen og sikre fremdrift på to pumpede gummidæk er faktisk ikke så let, som det ser ud... Cykling er forbandet svært... Men den bog kan ikke skrives, fordi den viden, det kræver at cykle, er indarbejdet som rutiner på vores balancenerve, i vores muskulatur, i vores syn og hørelse."

"Tavs viden" er et centralt tema for Tesfaye. Han skriver, at fordi en person er dygtig til at formulere sig skriftligt, er denne person ikke klogere end en person, der er dygtig til at formulere sig **tavst** gennem hænderne og han fortsætter: "Det er blot en anden form for viden, vedkommende formidler." Påstanden underbygges videre: "Hænderne er den del af vores krop, der foretager de mest komplicerede viljestyrede bevægelser. De svejser en stålplade, sender SMS'er i nærmest unaturlig høj hastig-

hed og spiller på guitar, skræller kartofler eller lægger makeup. Alle sammen bevægelser vi har tillært os, i modsætning til de fleste dyr, som fødes med instinkter, der gør det muligt for dem at udøve en høj grad af faglighed uden at træne."

Argumenterne for "kloge hænder" fortsætter i en lind strøm gennem bogen. Som at en dansk lærling udlæres på ca. 7.000 timer. Eller at en fodboldinteresseret dreng, der fra sit femte år spiller fodbold hver dag i tre timer, vil kunne ramme mesterniveau, når han er atten. Øvelse gør mester – forskellen ligger i rigtig træning fra 7.000 og til 10.000 timer – så er bevægelserne tillært så grundigt, at kroppen har tilegnet sig dem som en rutine. Tesfaye afslutter dette kapitel således: "Mennesker, der gennem 10.000 timers øvelse har tilegnet sig evner på højt fagligt niveau, er altså samtidig bærere af samfundets kultur. Et samfund uden faglighed er derfor også et kulturløst samfund."

Et kapitel omhandler folkeskolen. Tesfaye konstaterer, at det måske er netop der hele grunden ligger til den manglende respekt for håndens arbejde. Oprindeligt byggede skolen på tre ligeværdige søjler: 1: Den humanistisk / sproglige. 2: Den naturvidenskabelige / matematiske og 3: Den praktiske / musisk. Derefter skriver han: "Men gennem mange år er den sidste efterhånden forsvundet." Samme problem findes også i udlandet, hvor Tesfaye citerer fra en amerikansk bog: "Uden muligheden for at lære gennem hænderne, forbliver verden abstrakt og fjern."

Håndens arbejde er i dag tæt på nærmest prestigeløst. Forfatteren citerer Lars Kunov, direktør for Danske Erhvervsskoler: "Håndens arbejde er totalt ned under gulvbrædderne. Efter Margrethe Vestager i 2000 sagde, at produktionsamfundet var dødt, har politikerne haft det som pejlemærke. I dag er vi blevet klogere og ved derfor, at vi ikke kan leve uden produktion."

Forfatteren konkluderer også, at Danmarks store udfordring ikke er flere kloge hoveder. Og citerer en fremskrivning, der ifølge Tesfaye viser

at der om 30 år (i 2043) mangler 348.000 faglærte arbejdere, mens der allerede om 10 år (i 2023) er 100.000 studenter i overskud. Og han mener, at bogens giver konkrete bud på hvordan man kan bruge håndværk og faglighed til at løse nogle af Danmarks problemer.

Især fordi den faglige stolthed blandt danske bygningsarbejdere stadig står højt. Han nævner, at da man fra 2004 begyndte at få østeuropæiske kollegaer på byggepladserne, var håndværkernes kritik af østarbejderne ikke at de var løntrykkere. Men oftest en kritik af den manglende kvalitet af deres arbejde. Forfatteren skriver, at beskyttelsen af fagets kvalitetsnormer er det altafgørende omdrejningspunkt for håndværkernes selvforståelse og stolthed. Hvis samfundets krav til udførelsen af et bestemt erhverv sænkes, falder også omverdenens anerkendelse af de mennesker, der udfører erhvervet.

Bogens beskriver historisk udviklingen imellem håndværk og teknologi. Der lægges ud med Fords samleband og det teoretiske grundlag for den afgørende succes det fik, gennem Frederick W. Taylors effektiviseringsprogrammer. I Skandinavien, Tyskland og Japan lande slog disse ideer ikke fuldt igennem, tværtimod er disse lande fortsat præget af stærke håndværksmæssige traditioner. Det var en medvirkende årsag til at velfærdssamfundet med succes løftede håndværket ind i fabrikkensamfundet. Til gengæld mener forfatteren, at det nuværende service-samfund i dag giver det samme befolkningssegment modstand og manglende anerkendelse. Og når der siden 2008 er forsvundet 180.000 jobs på danske fabrikker, er det et stort problem.

Det var ifølge Tesfaye en helt fejlagtig analyse, at den dominerende fortælling om de

mange fyringer og lukninger blev til en positiv historie. Danmark kan ikke undvære at forblive et produktionsland. Forfatteren afslutter bogen under overskriften: "U-land eller håndværkersamfund". Tesfaye beskriver den borgerlige værdikamp, som statsminister Anders Fogh Rasmussen "søsatte" i 2002 og fortsætter: "Helle Thorning-Schmidt (S) har derimod ikke varslet værdikamp – det burde hun ellers gøre. Ikke for at ansætte røde smagsdommere i stedet for Foghs blå. Men for at stille sig på faglighedens side imod bureaukratiet. For at genskabe balancen og forbindelsen mellem de kloge hænder og de kvikke hoveder. For at formulere klart, at denne regerings ambition er at fastholde og øge den store middelklasse af håndværkere som omdrejningspunkt for et samfund, hvor "få har for meget, og færre for lidt".

Mattias Tesfaye er en person som først sætter sig ind i tingene og derefter kommer med nogle gode analyser. Samtidig med har han såvel kloge hænder som et godt hoved. Begge dele er nødvendigt for at skabe en god politiker. Helle Thorning-Schmidt nåede antageligt ikke at læse bogen i sin tid som statsminister, for hun fulgte ingen af bogens gode råd, hverken som partileder eller statsminister. Overordnet set måske en af grundene til det tabte folketingsvalg 2015, hvorefter hun trak sig som partiformand. Ved samme valg blev Mattias Tesfaye nyt folketingsmedlem. Og mon ikke han får mere lydhørhed for sine synspunkter hos den nyvalgte partiformand, Mette Frederiksen? Bogen er et godt indspark for at løse nogle alvorlige samfundsproblemer, som skal løses. Tesfaye ønskes held og lykke i sit parlamentariske arbejde, med håbet om at han får gennemført (nogle af) disse mærkesager.

LENZ – STASI-AGENTEN, DER BLEV BLÅ?

Mikael Busch:

Lenz – Stasi-agenten, der blev fanget af fortiden.

People's Press 2015, 250 s., ISBN: 9788771372823

Af **Jesper Jørgensen**

Bogen er hurtig at komme igennem. Den er spændende, godt skrevet og med 250 sider forholdsvis kort. Den handler om EU-embedsmanden Morten Jung, der i december 1999 blev arresteret og varetægtsfængslet som mistænkt for at være en af danmarkshistoriens største spioner. Tyngdepunkterne i fremstillingen er Morten Jungs ungdomsår i 1970'erne og selve forløbet omkring afsløringen og politiets efterforskning, som blev dækket intensivt i medierne i månederne efter årtusindeskiftet. Tiden i mellem, der jo ikke er helt uvæsentlig i sammenhængen, står noget hen i det uvisse, hvilket også er bogens svage punkt.

Den første del af bogen er historien om en ung mands opvækst i en kommunistisk familie kraftigt præget af forældrene Willy Olsen og Lillian Jung-Olsens antifascistiske fortid – i for faderens vedkommende den spanske borgerkrig og for begges vedkommende modstandskampen under besættelsen. Ikke mindst Willy Olsen var som mange andre med samme baggrund mærket for livet og måtte slide og slæbe sig gennem efterkrigstiden med traumatiske ar på sjælen, hvilket ikke kun var en udfordring for ham selv, men også for familien og den nærmeste omgangskreds. Et helt kapitel er i forlængelse heraf helliget "Professoren i Greifswald" – den navnkundige Kurt Vieweg, der er mest kendt for sine illegale forbindelser til Danmark før, under og efter Anden Verdenskrig. Under krigen boede han "under jorden" hos bl.a. Li-

lian Jung-Olsen i hendes daværende lejlighed i Valby, og her udvikledes et venskab, der strakte sig frem til Viewegs død i 1976. Relationen til Vieweg kom fra midten af 1960'erne antageligvis også til at indbefatte moderens involvering i Stasis konspiratoriske arbejde rettet mod Skandinavien, hvorved der ifølge forfatteren Mikael Busch var lagt en livsbane for sønnen.

Morten Jung var med det ophav godt rustet og galvaniseret til et liv i den ungtkommunistiske bevægelse i Københavns sydhavnskvarter, hvor familien boede. Under det mere arbejderistiske Morten Olsen eller bare Røde Morten var han fra 1970 således aktiv i DKU Syd-Vest, hvilket bliver beskrevet forholdsvis indgående. Som del af dette politiske liv hørte rejser til DDR for at se den unge østtyske stats bestræbelser på at virkeliggøre socialismen. Som helt lille havde han været med sin far til Rostock, hvor Villy Olsen var rejseleder for danske grupper ved Østersøugerne. Senere deltog han selv i de østtyske børne- og ungdomssommerlejrer, hvor hundredevis af børn af kommunister fra det meste af verdenen mødtes og drak kakao, som det fortælles i bogen. Men det var ikke den rene uskyld. I 1974 (eller 1975) blev "Lenz" nemlig hvervet som agent af Stasi. De først opgaver gik på at kortlægge venstreorienterede partier og grupperinger i Danmark. Senere da han bliver studentermedhjælper i Udenrigsministeriet tilpassede efterretningsopgaverne sig tilsvarende, ligeledes da han fra 1985 fik ar-

bejde i EF i Bruxelles. Det sidste er som nævnt ikke egentlig behandlet, primært fordi forfatteren ikke har haft kilder til den del af Morten Jungs liv.

Styrken i bogen er først og fremmest, at man får et godt indblik i den historiske kontekst for hovedpersonen i spionsagen, der nok udløste en eksplosion i de danske medier, men som alligevel forblev noget uforløst, da sagen i sidste ende blev droppet. Angiveligt fordi den ikke kunne bære en tiltale efter den hårde spionageparagraf uden forældelse. Der gives i bogen et kvalificeret og plausibelt bud på, hvad de grundlæggende motivkræfter var hos Morten Jung. Udover dette at ville nuancere historien og gøre læserne klogere på spionsagens baggrund, er det bogens mere diskutabile hovedpointe, at Lenz måske ikke var så stor en rød spion, som nogle gerne vil gøre ham til. Ifølge forfatteren mangler der ikke mindst overbevisende forklaringer på, hvorfor Lenz tilsyneladende ikke gav flere og bedre efterretninger til Stasi, når han nu faktisk havde adgang til det i EU-systemet. Ifølge Mikael Buschs er den mest nærliggende forklaring, at Morten Jung med tiden blev mere blå. Tiden i embedsapparatet og fx en studietur til USA skulle simpelthen langsomt have trukket ham ideologisk væk fra den "virkeliggjorte socialisme" – i øvrigt også en forklaring Jung selv kommer med under politiets afhøringer. Hertil må man blot fastholde, at helt blå blev Jung så heller ikke, hvis han opretholdt en omfangsrig, operativ kontakt til DDR's efterretningstjeneste til den bitre ende. Det er trods alt vanskeligt at bagatellisere helt væk, hvilket da heller ikke er forfatterens ærinde.

Som et ekstra krydderi til historien bliver der også fremdraget det element, at Morten Jung muligvis skiftede side efter Murens fald og blev CIA-agent. Kilden til den oplysning er en BT-historie, der baserer sig på en anonym Stasi-kilde, der mener at vide, at Morten Jung som mange andre Stasi-agenter blev presset til at gå i amerikanernes fold, da DDR smuldrede og forsvandt. Dette forhold kunne ifølge forfatte-

ren også have spillet ind på de danske myndigheders manglende vilje til dels at offentliggøre PET's informationer om Jung, dels at få oprettet en tiltale mod ham. Her er vi i imidlertid ude i gisninger, der umiddelbart virker noget usandsynlige. Hvorfor skulle CIA hyre en STASI-agent, for derefter at afsløre ham over for PET?

En anden interessant problemstilling er de såkaldte bipersoner, der er registreret under Lenz' registreringsnummer i Stasi-arkivet. De er tidligere blevet beskrevet som udgørende en spionring, der arbejdede i ledtog med Lenz. Det afvises imidlertid af forfatteren, bl.a. på baggrund af interviews med flere af de pågældende personer. Der lægges især vægt på, at de involverede ikke er blevet tiltalt; at de ikke selv kendte til Stasi-registreringen; og at de fleste af dem ikke kendte hinanden. Her har vi dog nok også bogens andet svage punkt, nemlig at Morten Jung og bipersonernes udsagn om egen rolle i sagen ikke kan stå alene – et forhold, der også er blevet anholdt af Bent Blüdnikow i Berlingske (27.4.2015). Der til at vurdere bogen, som Blüdnikow gør, som "højest utroværdig", "videnskabeligt fifleri" og kun én stjerne værdig, er der dog langt, ligesom Blüdnikows påstand om, at forfatteren skulle have indgået en uheldig pagt med de gamle venner og medsammensvorner om at "pletrense" Jung, for at få dem til at snakke, virker som en politisk bevidst fejlslætning.

Selvom det ofte fremføres, at det er efterretningshistoriens lod med usikre og mangelfulde kilder, så må man give forfatteren ret i, at kildegrundlaget i bogen kunne have været bedre. Centralt står selvfølgelig Lenz' kartotekskort med oversigter over de enkelte operationer (F22), de såkaldte SIRA-udskrifter med titler på indsendte dokumentsamlinger og andre dokumenter fra Stasi-arkivet i Berlin. Derudover er der de nævnte interviews med personer tæt på forløbet, bl.a. socialdemokraten Erik Boel, samt kilder fra ABA, der har bidraget med materiale fra DKU Syd-Vest, avisudklip om sagen og materiale fra Kominterns arkiv vedr. fade-

rens deltagelse i den spanske borgerkrig. Samtidig er der også oplagte kilder, som forfatteren ikke har haft adgang til. Her tænkes især på F16-kartotekskortet med personlige stamdata og opstillingen af bipersonerne, hvilket han kun har delvise oplysninger om fra anden hånd, samt PET's såkaldte Lenz-mapper, som indgik PET-kommissionens baggrundsmateriale. Det sidste lovede statsminister Anders Fogh Rasmussen i øvrigt i 2003 skulle stilles til rådighed for den frie forskning, men beklageligvis er løftet som bekendt ikke blevet indfriet endnu – heller ikke af den efterfølgende regering. Stadig er der kun adgang for særligt privilegerede.

En anden central kilde, som det ikke har været muligt for forfatteren at benytte sig af, er

hovedpersonen selv, der vel og mærket hverken har indrømmet eller er dømt for at være agent. Det giver naturligvis anledning til at overveje det etiske i hele projektet. Er det en uretfærdig udstilling af en mands personlige og angiveligt kriminelle liv? Tja, jeg synes, at man her kan argumentere for, at portrættet kan anskues i en højere sags tjeneste, der handler om at få afkodet den kommunistiske kultur, dansk og udenlandsk efterretningsvæsen samt det altid politiserede krydsfelt mellem historieskrivning og journalistik. – det bidrager bogen til på en spændende og tankevækkende måde, selvom der stadig er større sten, der kan vendes i Lenz-sagen.

ANMELDELSE

ROSA LUXEMBURG

Per Clausen:

Rosa Luxemburg.

Solidaritet 2015. 65 s., ISBN: 9788787603850

Af Christoph Klinger

Forlaget Solidaritet udgav i 2010 Poul Frølichs Luxemburg-biografi fra 1939 og i 2012 hendes fængselsbreve inklusive en indtalt version på cd. Derfor er det konsekvent, at forlaget har udgivet Per Clausens foredrag om Rosa Luxemburg. Et foredrag, der blev holdt i forbindelse med "Golden Days"-festivalen i efteråret 2014.

Oplægget starter så at sige bagfra: Nemlig mordet på Rosa Luxemburg i januar 1919, der blev foranlediget af højreekstreme kræfter i tyske militær- og politikerkredse. Derefter følger en skarp kritik af især DDRs historiebrug

og helgenkåring af Luxemburg og Karl Liebknecht samt de moderne, årlige mindehøjtideligheder ved Gedenkstätte der Sozialisten i Berlin Friedrichfelde: "Jeg har selv et par gange deltaget på kolde vinterdage i januar. Det interessante er, at man her ser folk hylde Rosa Luxemburg under Mao Zedong, Enver Hodja og Stalins faner", fortæller Clausen (s.9).

Tonen er dermed sat for en anderledes historiebrug i forhold til Rosa Luxemburg. Per Clausen fortsætter med et klassisk biografisk rids over Rosa Luxemburgs liv og hendes tanker om forholdet mellem demokrati, revolution

og reformisme, centralisme, massebevægelse, avantgardens ledelse og arbejdernes egne erfaringer og udvikling på baggrund af erfaringerne i den daglige klassekamp.

Det er en sober, kontekstualiserende fremstilling, refleksiv og ikke mindst selvrefleksiv med plads til både polemisk-underholdende udfald mod Socialdemokratiet og venstrefløjens sekterisme og selverkendelsens ulideligt klare lys, såsom de afsluttende ord: "Rosa Luxemburg var imidlertid en af de teoretikere, der blev genopdaget i [19]68. Alligevel må jeg nok i dag sige, at vi var mange, der læste for meget Lenin og for lidt Rosa Luxemburg i rigtig mange år. Det forsøger jeg efter bedste evne at råde lidt bod på i disse år, hvor Rosa Luxemburgs tilgang repræsenterer et godt udgangspunkt for at fastholde et revolutionært perspektiv uden at ende i sekteriske drømmerier." (s. 59).

Det mundtlige oplægs form er bibeholdt, hvilket gør læsningen let og forståeligt, men man kan dog savne et egentligt noteapparat til videre uddybning og selvstudie af Luxemburgs tekster og teser.

Hæftet er forsynet med en del illustrationer – desværre i svingende billedkvalitet – og redigeret af Stig Hegn, der også har sørget for en litteraturliste.

Udvalgene af Luxemburgs skrifter på dansk, norsk og svensk er i øvrigt beskedne. Man kan ligeså godt læse (i) de tyske udgaver af hendes værker og breve, som fra forlagets Dietz' side er ved at blive suppleret med nye bind. Mest interessant for engelskkyndige er nok Verso Books' udgivelse af 14 bind af Luxemburgs Complete Works, hvoraf I-II allerede er udkommet. For de utålmodige anbefales adgangen til teksterne via www.marxists.org.

ANMELDELSE

SVENDBORG OG VÆRFTERNE

Kaj Nykjær Jensen:

Stålsat. Frederiksøen og værfterne 1901-1926.

Svendborg Museum 2014. ISBN: 9788787769815.

Af **John Juhler Hansen**

Svendborg er en gammel søfartsby med en stor flåde af sejlskibe Træskibene blev afløst af stålskibe med motorkraft. Derfor blev der oprettet et stålskibsværft i Svendborg, der på sit højdepunkt beskæftigede det 600 arbejdere. I forordet skriver forfatteren, at det dengang for Svendborg by var langt vigtigere, end B&W var for København. Men de sløje tider efter 1. Verdenskrig tog i 1926 livet af værftet, som dog blev videreført af et nyt selskab.

Bogen indledes med at fortælle om den velbeliggende og travle Svendborg havn, der havde international trafik, ugentlig dampskibsforbindelse til England og var forbundet med det danske jernbanenet. I 1867 blev Ring Andersens Træskibsværft etableret. De byggede i 1892 et træskib med dampmaskine. I 1899 argumenterede kaptajn Peter Mærsk Møller i den lokale avis for dampskibenes potentiale som den mest konkurrencedygtige transportform i verdens-

handlen. Samme Møller grundlagde med en af sine sønner nogle år senere i Svendborg en af verdens største rederier.

I 1904 fik Carl Axelsens Jernstøberi og Maskinfabrik tilladelse til at installere en flydedok. Formålet var især at foretage de årlige dokninger af Sydfynske Dampskibsselskabs voksende flåde. Frem til 1910 havde dokken haft 600 kunder. Udviklingen blev også hjulpet på vej af dansk fiskerflåde, der tog motorkraft i brug. I 1906 oprettedes Ring Andersens Stålskibsværft. De to værfter blev i 1916 lagt sammen.

Forfatteren beskriver arbejdsforholdene på de maritime arbejdspladser. En skibsbyggerlærling, Tage E. Blum, beskriver sin læretid hos Ring Andersens Stålskibsværft. Interessant er beskrivelsen af datidens lønningsregnskab, hvor lærlingen var involveret. Hver timelønnet afleverede ved fyraften en "brik". Det var en træplade hvor dagens indsats var noteret med blyant. Næste morgen førte lærlingen oplysningerne over i bøgerne, hvorefter "brikkerne" blev tilbageleveret og genbrugt. Om onsdagen blev ugen akkordsedler afleveret. Ugens lønningsregnskab blev afsluttet torsdag aften. Fredag morgen gik lærlingen i banken for at hente det

nødvendige beløb i mønter og sedler, og derefter fordele dem i lønningsposerne. Ifølge Blums erindring, var træskibsværftets arbejdere på timeløn, mens stålskibsværftets arbejdere mest var på akkord. Værftets nittere fandt sig ikke i noget, så da værftets ejer en gang pegede på en samling, han mente kunne være nittet bedre, fik fabrikanten et rap over hånden med ordene: "Ska' han pege fingre ad vores arbejde?"

Bogens hovedvægt ligger ikke på arbejdsforhold, men er en solid fortælling om selve værftets historie. Billedmaterialet er flot og bogen er veldisponeret. Værftets udvikling og afvikling sættes i hele perioden (1901-1926) i kontekst med beslutninger i Svendborg byråd, værftets betydning i lokalsamfundet og de finansielle sammenhænge for værftet. Bogens afslutning ligger parallelt med Landmandsbankens krak. I 1921 kom værftets lokale bankforbindelse i økonomiske problemer. De blev løst ved at sælge banken til Landmandsbanken – og blev dermed totalt afhængig af en stærkt anløben finansverden. Det er måske derfor, at forfatteren har kaldt bogens afsluttende kapitel "Krise, krak og skandaler". En velfortalt historie.

DE ALTRUISTISKE VELFÆRDSPIONERER

Kolstrup, Søren:

Den danske velfærdsmodel 1891-2011 – sporskifter, motiver, drivkræfter.

Frydenlund, ill., 2014, 373 sider, ISBN: 9788771182798.

Af Cecilie Bjerre

Historikeren Søren Kolstrup har skrevet et Hværk om den danske velfærdsstat fra 1891-2011. Kolstrup er forfatter til en række bøger om dansk arbejderhistorie og var ligeledes en del af holdet bag den mastodontiske *Dansk Velfærdshistorie* bd. I-VI (2010-2015). Efter eget udsagn vil han derfor ikke foretage en systematisk undersøgelse af velfærdsstatens rødder, virkninger og udvikling, eftersom dette gøres udførligt i *Dansk Velfærdshistorie*, ligesom han selv har udgivet værker med dette perspektiv, f.eks. *Velfærdsstatens Rødder* (1996). Han fokuserer på to hovedspørgsmål:

1. Hvilke velfærdstræk er bærende for den danske velfærdsmodel før og efter Anden Verdenskrig – hvilke strategier blev til- og fravalgt?

2. Hvilke motiver og drivkræfter lå til grund for de sporskifter i udviklingen, som førte fra beskeden hjælp for de ubemidlede til forholdsvis generøse og universelle ydelser?

Bogen er kronologisk opbygget med 17 kapitler, og det er netop drivkræfterne og motiverne bag de store velfærdsreformer, som er omdrejningspunktet, f.eks. med nedslag i socialreformen i 1933, folkepensionen i 1956 og bistandsloven i 1974. Kolstrup demonstrerer sin store viden på området, og særligt analysen af den nyere periode viser relevansen af en historisering af idéerne bag velfærdsstatens udbygning. Dog har jeg til tider lidt svært ved at følge bogens struktur og progression. Der er kapitler på meget få sider (kapitel 14 er fx på lidt

over en side), og redundansen inden for kapitlerne er visse steder forstyrrende (f.eks. beskrives folkepensionens etablering i 1956 og dens udvikling både på s. 274 og s. 276), særligt med henblik på værkets omfang. Ud over disse forstyrrelser er bogen velskrevet og kan også fint benyttes som et mere let overskueligt opslagsværk.

Kolstrups hovedargument er, at de universelle velfærdsydelser ikke blev indført for at bestikke middel- og overklassen, men at det i stedet var altruistiske motiver og krav om social retfærdighed og lighed, som begrundede tiltagene i samspil med en forståelse af, at ydelserne i det lange løb konstituerede en rationel investering for samfundet.

Denne normative vurdering af den danske velfærdsstats historie gennemsyrrer derfor fremstillingen, hvor fokus er på de politiske aktører igennem århundredet (dette kan også ses ved, at bogen er forsynet med et navne- og ikke et stikordsregister). Det er først og fremmest politikeres udsagn og hensigtserklæringer, der er underlagt analyse. Det fører frem til, at Kolstrup eksempelvis konkluderer, at de tidligere socialt stigmatiserende trangsgrenser, som gjorde sig gældende for folk, der modtog fattighjælp (altså differentieringen mellem de værdige og uværdige trængende) i årtierne efter 2. Verdenskrig erstattedes med borgerbaserede ydelser, der udløstes af bestemte begivenheder. Ved udforskning af andet end den politiske dis-

kurs ved ny lovgivning ville denne slutning muligvis kunne nuanceres – fjernelsen af den konkrete ordlyd “uværdigt trængende” betyder ikke nødvendigvis, at kategoriseringen i praksis er væk.

Ifølge Kolstrup består bogens relevans i, at han skriver sig op imod en gængs opfattelse blandt historikere om, at universelle ydelser var et “hold-kæft-bolsje” til middel- og overklassen. I den sammenhæng ville det være rart at få præciseret, hvem han skriver sig op imod, især når værket noteapparat primært består af andres fremstillinger. Kolstrup konkluderer som nævnt, at det var *altruistiske* motiver om retfærdighed og lighed, der var de drivende kræfter i udviklingen af den danske velfærdsstats universalisme, men med denne positive vurdering forholder han sig ikke til de negative implikationer herved. Forebyggende velfærdsinitiativer, f.eks. etableringen af sundhedsplejersker i 1937, er jo nok en institution med det formål at hjælpe familier (mødre) med at have sunde spædbørn, men sundhedsplejerskeren er samtidig en statsrepræsentant, der intervenserer fysisk inden for hjemmets fire vægge. Det er ligeledes i selvsamme periode, at det statslige tilsyn med en-

lige mødre, enker og fraskilte mødre blev intensiveret. En mere kritisk analyse af forskellige initiativer ville have afhjulpet denne ensidighed, særligt når det gælder familiepolitikken, men også arbejdsløshedspolitikken.

Værket fungerer bedst i de passager, hvor Kolstrup inddrager den kommunale historie – f.eks. beskrivelsen af det offentlige sygehusvæsens fremvækst i Nakskov og Horsens i starten af det 20. århundrede. Disse illustrationer af lokale praksisser er spændende læsning og viser med tydelighed de store kommunale forskelligheder i velfærdsstatens opbyggelse.

I det hele taget kunne værket have vundet en del af et strengere tematisk fokus. I pressemeddelelsen til værket udgivelse beskriver Kolstrup selv, at han har opfattet det som “... en særlig pligt ikke bare at indkredse de *humane* og *forebyggende* motiver, men også de *rationelle* overvejelser, der har ligget til grund for velfærdsstatens opbygning.” (min fremhævelse). Denne præmis for bogen er nok min største anke; en kritisk magtanalyse, historisering og kontekstualisering havde været et bedre udgangspunkt.